Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

KADREJERTEGNEREN JOHANNES KLYSNER

HENRIK HVASS · IB SIMONSEN

LIMFJORDSMUSEETS
SMÅSKRIFTER NR. 4

Forsidebillede:

Jagten ANE KIRSTINE af Thurø, ført af Skipper M. Hansen.
Tegnet af J. Klysner i Taanum v. Randers Fj. d. 17/8 1856.
Original: Jens Hansen's Søfartsmuseum, Marstal.
Foto: Jens Hansens's Søfartsmuseum.

KADREJERTEGNEREN

Johannes Klysner

AF

HENRIK HVASS – IB SIMONSEN

LIMFJORDSMUSEETS SMÅSKRIFT NR. 4

Udgivet af Limfjordsmuseet, Løgstør, 1984.
Tilrettelagt af forfatterne.
Bogen er sat med Linotype Baskerville
og trykt hos Nørhaven Bogtrykkeri a/s, Viborg.
Printed in Denmark 1984.
ISBN 87-88507-01-7

En hjertelig tak til:

Ny Carlsberg Fondet og
Sparekassen SDS, Midtjylland,
hvis bidrag har muliggjort værkets udgivelse.

Indhold

Forord 6
„Multikunstneren" Johannes Klysner 8
Legenden – hvad overleveringen fortæller
om Johannes Klysner 10
Virkeligheden – hvad kilderne fortæller
om Johannes Klysner 18
Kadrejertegneren Johannes Klysner 24
Billedafsnit 26-49
Anvendt kildemateriale 50

Forord

I de seneste årtier har man kunnet spore en stadig stigende interesse for det forrige århundredes såkaldt „naive kunst".

Inden for denne genre er specielt skibstegningerne – ligesom i øvrigt alle andre former for maritime antikviteter – blevet særligt populære. Disse skibstegninger skiller sig klart ud fra den øvrige del af den naive kunst, idet et skibsbillede, for at være „ægte", skal være komponeret efter et helt bestemt mønster. Den slags skibsbilleder går under flere betegnelser, bl.a. skibsportrætter eller kadrejertegninger.

En medvirkende årsag til den vågnende interesse for denne specielle form for kunst var, at Skovgaard Museet og Stiftsmuseet i Viborg i 1971 samlede en lang række af sådanne værker og viste dem samlet på en udstilling under titlen „De næsten ukendte – skilderier fra 1800-årene". Samtidig med udstillingen udgav Dansk Kulturhistorisk Museumsforening en publikation med samme titel som udstillingen „De næsten ukendte", hvori der blev gengivet en del af udstillingens billeder.

Inspireret heraf afholdt Limfjordsmuseet i Løgstør omkring julen 1971 en lille særudstilling under titlen „De næsten ukendte til søs – 4 marinemalere 1847-1965".

Grundstammen i denne udstilling var museets egne to skibsportrætter af „Johanne Marie" og „Ane Kirstine" samt yderligere to, som var lånt af private. Fælles for disse fire billeder var, at de alle var tegnet af den, i hvert fald dengang, næsten ukendte J. Klysner.

Hvad man dengang kendte til denne kunstner var meget begrænset. Alle billederne var signeret i Fiskbæk, og da der i alle fire tilfælde var tale om limfjordsskibe, var det nærliggende at antage, at der var tale om den af de mange lokaliteter med navnet Fiskbæk, som ligger i en af Limfjordens allerinderste kroge, nemlig ved Fiskbæk Å's udløb i

Johannes Klysner

Hjarbæk fjord, på grænsen mellem Fjends herred og Nørlyng herred.

Det skulle vise sig at være en rigtig antagelse, men hvad der skulle vise sig at være meget mere overraskende var, at denne Klysner slet ikke var så ukendt endda. Tværtimod, skønt død for over 100 år siden, var han ikke blot kendt, men også levende, om ikke andet, så i den folkelige overlevering.

Det viste sig nemlig, at denne Klysner havde haft en så besynderlig livsskæbne, og tilsyneladende haft sådanne stærke karaktertræk og talenter, at ikke blot folkemindesamlerne havde fået øje på ham, men at man selv i dag endnu kan træffe ældre mennesker, som kan fortælle beretningen om „æ jordemodermand fra Fiskbæk – ham Klysner".

„Multikunstneren“ Johannes Klysner

Som det fremgår af det følgende, var Johannes Klysner et menneske med mange talenter – i dag ville vi kalde ham multikunstner.

Det som er overleveret os er i første række de synlige beviser for hans kunstneriske udfoldelser, nemlig hans billeder, og Klysner var meget produktiv og spændte vidt i sit motivvalg.

Denne publikation vil derfor også i første række vise en del af Klysners billedproduktion, nemlig den del som hedder skibsportrætterne – et af hans mange talenter.

Klysners minutiøst udførte skibsportrætter kan sagtens stå alene, der er derfor tale om en „billedbog“, der primært tager sigte på at præsentere en samling hidtil næsten ukendte skibsbilleder. Altså alene skibsportrætkunst og ikke så meget bidrag til dokumentation af 1800-årenes danske småskibe. Der vil derfor ikke være udførlige historiske udredninger om skibene på billederne trods det, at de med garanti ikke hører til det, som har været kaldt „den maritime litteraturs standardillustrationer“. Der vil derimod indledningsvist blive givet en kortfattet beretning om Johannes Klysner.

Klysner er tidligere blevet beskrevet som billedkunstner, bl.a. af folkemindesamleren og museumsmanden S. Vestergaard Nielsen, der fortæller:

> „Han blev i stor Stil Leverandør af de på den Tid så yndede Bryllups- og Ligvers. Endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede kunne man se hans Produkter som Vægprydelser i omtrent ethvert Hjem der på Egnen [Himmerland], og det må siges til hans Ros, at der ikke er sket en Forbedring i Landbohjemmenes kunstneriske Udsmykning ved, at hans Tegninger nu er erstattet med Produkter af mere moderne Art. Hans Tegninger var nemlig

overordentlig smukke og dekorative, med klare, rene Farver og sirligt prentede Inskriptioner".

Og en anden folkemindesamler, Evald Tang Kristensen, fortæller:

„Han var ganske udmærket til at tegne, det er vist, for jeg har så mange Steder set de Bryllups- og Ligvers, han havde lavet, og som hængte omkring på Væggene i Folks Stuer. De var altid udmærket smukt lavede og prændte, jeg har aldrig set så smukke Tegninger af den Slags, uagtet jeg dog har set mange".

Klysner kan således, som billedkunstner, karakteriseres dels ved et ikke ringe talent, dels ved en omfattende produktion. Når dertil kommer et besynderligt levnedsløb, kunne man måske overveje, om han ikke var værd at stifte nærmere bekendtskab med.

Dette er kun et overfladisk bekendtskab, og oven i købet hovedsageligt kun med Klysner som kadrejertegner.

Der ligger en stor opgave og venter. Der bør foretages en mere omfattende registrering af Klysners produktion – ikke blot skibsportrætter – og han bør have sin publikation på linie med den, som er blevet Rasmus Henrik Kruse til del. Kruse var Klysners omtrent samtidige, og det er derfor naturligt at sammenligne dem. Det er måske ikke helt forkert, hvis man herved skulle komme til det resultat, at Klysner var nok så spændende, både som kunstner og som menneske.

Legenden – hvad overleveringen fortæller om Johannes Klysner

Der må være noget særligt ved en person, som overlever i den folkelige fortællekunst, og som ender som en myte eller en slags almuens helgen. Det kan ikke være nok, at man foretager sig noget usædvanligt, der skal også være personlighed bag.

Johannes Klysner opfylder begge betingelser.

Så sent som i 1970-erne fandtes endnu ældre mennesker (og måske findes der endnu nogle), som var i stand til at fortælle hans historie og endda citere hans vel nok mest kendte vise, nemlig den om Anders Mikkelsens deltagelse i Galathea-jordomsejlingen i 1845-47.

I lidt spredt orden skal efterfølgende berettes lidt om hvad overleveringen fortæller.

I marts måned 1972, ganske kort tid efter udstillingen „De næsten ukendte til søs", foretog Limfjordsmuseet en undersøgelse af fiskeriet i Hjarbæk Fjord. I den anledning blev nu afdøde Niels Christian Smidt Jensen, Kvols, interviewet. Under samtalen beskriver Smidt Jensen et fartøj, og for at underbygge beskrivelsen nævner han et billede, som på et tidspunkt har hængt i Kvols. Beretningen lyder således:

> „Jeg kan huske deroppe, hvor nu Christian Mortensen bor, der var jo nemlig et billede af hans – Søren Fisker hans fartøj – som ham æ jordemodermand i Fiskbæk, ham Klysner han havde lavet.
>
> Han lavede jo den her sang om Galathea: „Ak landmand betænk dog hvad ondt vi har døjet, som altid på vandet har tjent vores brød", og så fremdeles.
>
> Der var nemlig en her fra Kvols der hed Anders Mikkelsen, han var med på denne her Galathea-jordomsejling. Og denne her

jordemodermand, han var sådan noget halvt kunstner, det var også ham der lavede falske 10-kronesedler.

Han lavede denne her vise, og den begyndte sådan: – Han hed nemlig A-N-D-E-R-S M-I-K-K-E-L-S-E-N I K-V-O-L-S. Hvert vers begyndte med hans bogstaver A-N og sådan hele vejen igennem – I K-V-O-L-S, så mange vers var der, kan jeg huske.

Og den vise havde han lavet for ham. Den kan jeg da huske, at min mor sang for mig, og jeg har også selv haft den.

Og ham Klysner – ja: Han var tusindkunstner, og så var det jo han lavede falske 10-kronesedler, han malede også, han var altså tusindkunstner, han var jordemodermand der i Fiskbæk, hans kone hun hed Støttrup.

Og så var det jo han ikke kunne lade være med at lave de her falske 10-kronesedler, og blev anklaget for det.

Nu må det vel nok være sagn, for så blev han dømt til at skulle have hånden hugget af for det, at han lavede det her. Jeg vil nu næsten ikke tro at det kan passe alligevel, men så sagde han: „Ja. – Det er nu lige meget, det kan I godt, men jeg kan lave dem lige så godt med mine tæer. Så er I også nødt til at hugge dem af".

Nå, men det slap han altså for, men så sad han, enten var det 5 eller 6 år i arrest – i fængsel. Og derinde, der lærte han så at væve.

Nu – selvfølgelig, jordemoderen var vel blevet ked af ham tænker jeg, for han rejste så fra Fiskbæk og ned til noget der hedder Taanum, det ligger nede efter Randers til.

Og der ernærede han sig så ved at væve og solgte til folk. Han ligger begravet endnu dernede på Taanum kirkegård. Ja – Ja – Klysner!

Han var altså sådan en tusindkunstner, han kunne male og digte".

Denne beretning indeholder det væsentlige i Klysner-legenden, nemlig at han lavede falske pengesedler og blev dømt for det, at dommen lød på, at han skulle have højre hånd hugget af, men at han slap for dette, fordi han hævdede at kunne tegne lige så godt med sine tæer.

En anden beretning om Klysner, der ligeledes indeholder en skøn blanding af legende og virkelighed, stammer fra hans tid i Taanum. Den er berettet af P. Bugge Vegger i Randers Amtsavis den 17. december 1943 under overskriften „En besynderlig Livsskæbne":

„For ca. 100 Aar siden levede der i Taanum en Mand ved Navn Klysner, som var gift med Jordemoderen dér i Byen. Om denne Mands forunderlige Livsskæbne skal der her berettes, hvad ældre Folk her paa Egnen fortæller om ham.

Klysner var født i Ravnkilde ved Arden ca. 1820, hvor Faderen var Lærer. Fra Klysner var 14-15 Aar var han Postrytter for Krigsraad C. Conradsen, Ejeren af Nørlund, der døde 1837. For ham maatte Klysner hver Dag hente Posten i Hobro. Men da dette Arbejde i Længden ikke var noget Levebrød, satte Faderen ham i Smedelære, fra hvilken han dog stak af efter 2 Aars Forløb. Han blev nu sendt til Stedets Præst, hvor han fik 1 Aars Undervisning for viderekomne, og blev saa 18 Aar gammel ansat som Lærer ved Øls Skole ved Hobro, hvor han virkede i 3 Aar til han var 21 Aar.

Han var et Geni i Tegning og kunde tegne alt muligt, ikke alene med højre Haand, men med venstre Haand tegnede han tildels lige saa godt, og ikke alene dette, men naar han anbragte en Blyant imellem sine Tæer, kunde han paa denne Maade tegne lige saa godt som med venstre Haand.

En Tid gik alt godt, men saa faldt han for Fristelsen og tegnede Rigsbanksedlerne efter. Falske Seddelpenge dukkede i stadig stigende Mængde op paa Egnen. De var ualmindelig godt efterlavet, ja saa godt, at det eneste, man kunde skelne de falske Sedler fra de ægte paa, var, at de falske Sedler manglede Vandtrykket i Papiret. Politiet stod til at begynde med paa fuldstændig bar Bund, men efterhaanden som det arbejdede med Sagen, blev Klysner mere og mere indkredset, og til sidst blev han anholdt og bekendte, at han var Gerningsmanden. Under Forhørene forklarede han, at det i Grunden ikke var for Vindings Skyld, at han havde efterlavet Sedlerne, men det var nærmest en

Sport for ham at se, hvor mange Sedler han kunde tegne og faa afsat om Maaneden.

Han forklarede videre, at han ingen Hjælpere havde, men selv satte alle de falske Sedler i Omløb paa den Maade, at naar han udbetalte Penge, sørgede han for, at der var en eller to falske Sedler i Seddelbundtet, eftersom Beløbet var stort til.

Omsider faldt Dommen, og han blev dømt til at have Ære, Liv og Gods forbrudt, og samtidig skulde hans højre Haand afhugges. Men da han i Retten forklarede, og med det samme beviste, at han kunde tegne med Foden, fik han Lov til at beholde sin højre Haand, og ved kongelig Naade blev Straffen forandret til Tugthus.

Han blev hensat i Viborg Tugthus, men han maa have opført sig godt her, for efter 7 Aars Forløb blev han benaadet og fik sig Frihed.

Efter at han havde faaet sin Frihed, tog han en Tid Ophold i Fiskbæk ved Hjarbæk Fjord. Her mødte han den Kvinde, som senere blev hans Hustru, men der er det mærkelige ved Sagen, at Kongen forlangte, at hans tilkommende Hustru skulde lade sig uddanne som Jordemoder. Meningen hermed har antagelig været at sikre Klysner en fast aarlig Indtægt, saa han og Hustruen kunde leve, uden at Klysner igen skulde slaa sig paa Seddeltegningen. Fru Klysner kom til Taanum ca. 1850, da hun afløste Fru Jæger som Jordemoder. Klysner blev nu Lærer i Bjerregrav i 1½ Aar og derefter i Helstrup i 3½ Aar.

Sin Lyst til Tegning bevarede han stadig, ogsaa Greven paa Fussingø blev gjort opmærksom paa hans Evner i den Retning, og da Taanum Skole skulde ombygges i 1856, overdrog han Klysner at levere Tegninger til den nye Skole og lod ham have Opsigt med Arbejdet, fra hvilket han skilte sig saa godt, at Greven overdrog ham at lede Arbejdet ved Ombygningen af Aalum Skole 1859.

Efter den Tid hører man ikke meget om Ægteparret Klysner, det hedder, at de sidste Aar ernærede Klysner sig ved at skrive de dengang brugte Gravskrifter og Bryllupssange".

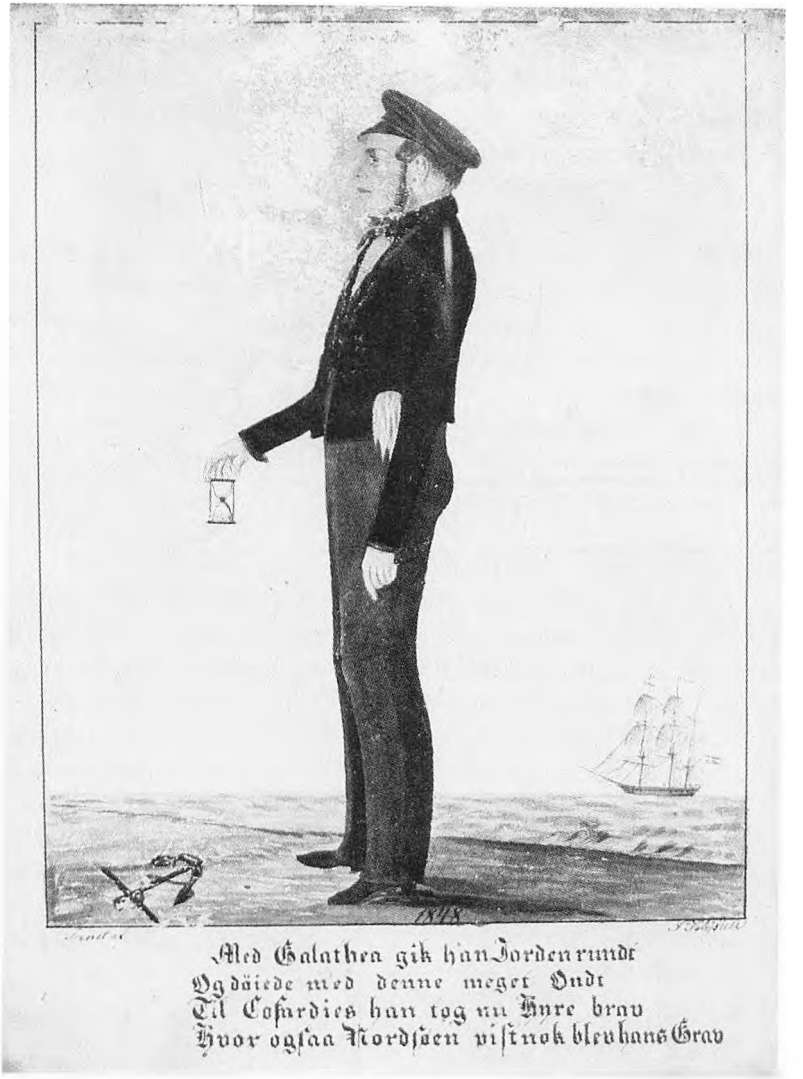

Orlogsmatros Søren Herman, Hjarbæk. Tegnet af J. Klysner, 1848

Endnu en beretning har været trykt, nemlig en artikel af Christian Pedersen, Rogenstrup, i Viborg Stifts Folkeblad i december 1930. Artiklen havde den omfangsrige overskrift: „Fra Hjarbæk Havns og Kvols Brygges storhedstid – Den gamle Folkevise om Fregatten „Galathea"s Jordomsejling, i hvilken Anders Mikkelsen fra Kvols deltog – Hvordan Falskmøntneren undgik at faa sin Haand hugget af".

Artiklen fortæller hovedsageligt om baggrunden for Galathea-visen, der også gengives i sin fulde udstrækning, 20 vers, men det berettes også, at „Forfatteren var en noget forhutlet Degn". Det fortælles endvidere, at mens Klysner boede i Fiskbæk lavede han mange smukke tegninger. Forfatteren tvivler dog på, at hans forfatterskab har bragt ham nogen stor fortjeneste. Dog siges der, at han fik to skæpper rug for et digt om et brændevinstøj, som var blevet fundet på Fiskbæk Kirkes loft. Og naturligvis gengives den kendte krønike om Klysners falskmøntneri og dom.

Hvis man sammenligner overleveringen med virkeligheden, vil man se, at alle beretningerne indeholder et gran af sandhed, men at der også er meget, som er ren fantasi. Virkeligheden er i høj grad efterrationaliseret – tingene skal passe sammen og der skal være både årsag og virkning. Når Smidt Jensen f.eks. mener, at Klysner rejser til Taanum fordi jordemoderen er blevet ked af ham, så er sandheden, at de rejser til Taanum sammen (trods det, at „han nok ikke levede godt med konen"), fordi hustruen havde fået et nyt og bedre embede. Afrejsen havde i hvert tilfælde intet med dommen at gøre, idet den på dette tidspunkt lå mere end 20 år tilbage i tiden.

Interessant er også beretningen om, at Klysners benådning skulle have sammenhæng med et krav om at han giftede sig med noget for den tid så usædvanligt som en selverhvervende kvinde, således at man herved kunne gardere sig mod tilbagefald til gamle uvaner. Historien er god, men sandheden er, at Klysner traf sin hustru på et tidspunkt hvor såvel dom som straf og benådning var et overstået kapitel. At der desuden generelt er store unøjagtigheder i tidsangivelser, er vel kun naturligt for en historie, der er overleveret fra mund til mund.

Men hvilket slags menneske var denne Klysner, og hvilken indflydelse fik hans ungdoms letsindighed på hans livsforløb?

En ting er sikker, og det er, at dommen over Klysner, i det mindste efter vor tids målestok, var alt for hård, og at der i virkeligheden var tale om noget der lignede et justitsmord.

Det ville vel ikke have været unaturligt, om hans liv derfor var blevet præget af en vis bitterhed. Det synes dog ikke at bitterheden, selv om den vel nok har været der, kom til at spille nogen dominerende rolle.

En karakteristik af Klysner fra fiskbæktiden har lokalhistorikeren P. M. Rørsig fra Viborg givet:

> „Klysner var Mekaniker og et Geni til at tegne. En gang der var noget i vejen med Degnen var han Vikar. Og her var han godt på sin Plads. Af Udseende var han en smuk Fyr, men en Spasmager og plat i sin Tale".

Klysner har ganske givet skilt sig ud fra mængden, men har alligevel haft evnen til at komme godt ud af det med sine omgivelser, herom vidner mange udsagn, og det er vel næppe heller en tilfældighed, at netop han så flittigt benyttes som fadder under tugthusopholdet.

Men spørgsmålet kan melde sig, om episoden med de falske pengesedler i Klysners tidlige ungdom reelt fik nogen indflydelse på hans liv. Ville et fast, livsvarigt embede som lærer i en landsbyskole trods alt ikke være blevet for snævert, og mon han alligevel ikke ville have befriet sig for de snærende bånd og kastet sig ud i et liv, som trods alt lå hans natur nærmere?

I en lille publikation fra 1934 om Himmerlandske Landsbykunstnere beretter S. Vestergaard Nielsen om Klysner og to af hans brødre, Jens og Frederik:

> „De var ikke som andre Folk, hverken i Evner eller Levevis. Evnerne gik i kunstnerisk Retning, og som mange Kunstnere var de tilbøjelige til en uregelmæssig Livsførelse, udadvendte, livlige Naturer, lystige Selskabsbrødre, der befandt sig bedst i et glad

Lag og langt fra skyede den Opstramning af Livsaanderne, som Spiritus kan give. De var sandt at sige alle tre ikke så lidt forfaldne, navnlig paa deres gamle Dage, og „mislykkede Genier" er vel nok den Betegnelse, der passer bedst på dem.

Vers og Rimerier kunne de alle tre lave med stor lethed, endda paa staaende Fod, om det skulle være. Engang var de til Konfirmationsgilde. Ved Bordet rejste først den ene sig og lavede på staaende Fod et Vers til Konfirmandens Ære. Derpaa fortsatte Nr. 2 med det andet Vers og saa Nr. 3 med det tredie".

Et andet sted fortæller Vestergaard Nielsen om Klysner:

„Ved Siden af det hos ham, der trak til den gode Side, hans fortrinlige Evner, den gode Opdragelse og den sociale Stilling, han var kommet ind i, synes der at have været en Spire til noget uroligt, udadvendt og letsindigt i hans Natur, maaske forbunden med nogen Hang til Vagabondering og daarlige Fornøjelser som Spil og Svir. Denne Side af Klysners Karakter, der snarere tiltog end aftog med Alderen, hænger sikkert sammen med Familiens utvivlsomme kunstneriske Anlæg".

Tilbage står indtrykket af et levende og udadvendt menneske med noget fanden-i-voldsk over sig, og trods lidt svagheder i karakteren hist og her, er det vanskeligt ikke at fatte en god del sympati for mennesket og kunstneren Johannes Klysner.

Virkeligheden – hvad kilderne fortæller om Johannes Klysner

Han blev født 2. februar 1809 i Kirkegårde, Ravnkilde sogn, som ældste barn af Jens Johansen Klysner og Anne Sørensdatter.

Hans bedstefader – efter hvem han blev opkaldt – var oprindeligt sergent og boede 1770 i Års på Dahlgården, senere blev han kirkesanger og skolelærer i Ravnkilde sogn og levede her til sin død, 82 år gammel 9. marts 1813, hvorefter sønnen, Jens Johansen Klysner, arvede embedet. Her voksede Johannes og hans 6 søskende op i et godt og trygt hjem, hvor faderen sørgede for sine børns undervisning og opdragelse.

Da Johannes var 12 år gammel, blev han i sommeren 1821 sendt til Aalborg, da der ingen skolegang var i Ravnkilde, og faderen ikke syntes, han burde gå ledig. Han logerede hos vognmand Jørgen Nysum og fik undervisning hos skolelærer Lund. Efter et halvt års forløb kom han atter hjem til Ravnkilde, hvor han forblev, til han i foråret 1824 blev konfirmeret. Den 1. maj sendte faderen ham så til herregården Nørlund, hvor han som tjenestedreng gik folkene til hånde på gården og i haven samt red post. Her blev han til 1. november, hvorefter han atter vendte hjem til forældrene og forblev her til høsten 1825 og hjalp faderen – dels med undervisningen dels med forefaldende markarbejde – samtidig med at han malede møbler og solhatte for folk. Høsten 1825 tilbragte han som opbinder på godset Haunø ved Hadsund og var derefter hjemme i Ravnkilde igen til november.

Derefter kom han i smedelære hos Frederik Sørensen i Mølholm og var her til Sct. Hans 1826, hvor han måtte tage syg hjem, da alle i smedens hus blev angrebet af forrådnelsesfeber (tyfus). Hans fader blev smittet af sygdommen og døde kort efter. Han selv blev hurtigt

rask, og efter amtsprovst Bjerrings råd søgte han at blive optaget på Snedsted Seminarium, men alle pladser var optaget, så han måtte vente og blev hjemme hos moderen, der efter mandens død foreløbig blev i skolen og lod den bestyre, sikkert i håbet om at sønnen kunne overtage faderens embede. Sådan gik det imidlertid ikke. Moderen giftede sig igen, nu med den tidligere ladefoged på Nørlund, nu fæstegårdmand i Lille Binderup, Jens Sørensen Hamborg, og seminarist fra Lyngby Seminarium Anders Jensen og hustru rykkede ind i lærerboligen i Ravnkilde.

Johannes Klysner selv fortsatte dog sin stræben mod at blive skolelærer og tog undervisning hos omegnens præster. 1. november 1827 blev han konstitueret som skolelærer og kirkesanger i Øls sogn ved Hobro og var i dette embede – kun afbrudt af et 5 ugers ophold efteråret 1828 i København for at blive undervist og dimitteret fra „Normalskolen for den indbyrdes undervisning og gymnastiske Øvelser" – indtil hans medfødte rige evner til at tegne forledte ham til at eftergøre og omsætte falske pengesedler. Han havde aldrig fået undervisning i frihåndstegning – kun havde han under sit korte ophold i Aalborg fået nogen undervisning i husbygningstegning hos maler Bruun dersteds. Måske var det heller ikke hans egen idé, men faderens eftermand i Ravnkilde – føromtalte Anders Jensen, hvis personlige karakter og moral lod en del tilbage at ønske – der var den egentlige årsag til hans fejltrin, idet denne ved flere lejligheder havde opfordret Klysner til at eftergøre en seddel til ham, som han efter eget udsagn ville indramme, og ophænge til pynt. Men det blev aldrig under den senere retssag egentligt bevist.

Til sidst tog begivenhederne imidlertid fart, efter at der en tid forinden på egnen havde gået rygter om, at forskellige falske sedler var eller havde været i omløb. Og efterhånden samlede disse sig om læreren i Øls, Johannes Klysner, og på foranledning af byfoged Jansen i Hobro blev der om morgenen tidlig den 20. marts 1829 foretaget husundersøgelse på skolen i Øls. Klysner og hans lillebroder Frederik på 9 år, der boede hos broderen, var begge hjemme. Der blev ingen falske sedler fundet – kun et noget belastende brev skrevet, men ikke sendt til en ven i Hobro, diverse tegnerekvisitter og noget blankt

Gravminde over Maren Kathrine Sørensen. Tegnet af Johs. Klysner i Taanum d. 25/4 78.

papir, men i det efterfølgende forhør indrømmede Klysner, at han havde tegnet 2 sedler, en 10 Rbd. og en 5 Rbd., der dog begge var blevet tilintetgjort. Han blev herefter arresteret og taget med til arresten i Hobro, skolen i Øls blev lukket, og lillebroderen Frederik tog den tilstedeværende pastor Blicher sig af. Anders Jensen blev ligeledes, efter at være blevet forhørt samtidig i Ravnkilde, arresteret som medskyldig tillige med 2 andre, der sigtedes for hæleri.

Efter 1½ års forløb med i starten hyppige forhør, afhøring af mange vidner med lige så mange divergerende meninger, faldt dommen ved Hellum-Hindsted herreders ret den 28. oktober 1830. Johannes Klysner blev dømt til fortabelse af ære og liv, medens Anders Jensen af mangel på bevis – han havde under hele sagen nægtet alt – blev pure frifundet. Dommen over de 2 hovedanklagede blev senere stadfæstet, først ved landsoverretten 20. januar 1831 og senere ved Højesteret 8. april s.å. Klysner fik dog straffen ændret til hensættelse i Viborg Tugthus på kongens nåde ved skrivelse af 3. juni og overførtes 17. juni 1831 til tugthuset i Viborg. Her var han i 3 år og knap 8 måneder, til han 12. februar 1835 om eftermiddagen atter blev en fri mand, idet kongen ved resolution af 21. januar s.å. havde givet ham benådning.

Under tugthusopholdet i Viborg var Klysner i den første tid beskæftiget hos entreprenøren, men efter en sygdomsperiode i 1833 kom han fra dette arbejde og i væverlære, og året efter var han færdiguddannet drejelsvæver. Under fængselsopholdet opførte han sig eksemplarisk og var tilsyneladende også vellidt og stod sig godt med de andre indsatte, bl.a. var han i 3 tilfælde fadder ved medfangers børns dåb i tugthuset.

Et af disse børn han stod fadder til, en pige døbt 8.7.1832, var datter af tugthusfangen Ane Margrethe Christensdatter, den ene af de dømte i den berygtede mordsag 1821 fra Sønderøkse i Brovst sogn, hvor hun sammen med sin husbond, Thomas Thomsen Bisp, havde ombragt dennes hustru Maren Justdatter med rottekrudt.

Efter løsladelsen rejste Johannes Klysner de første 4-5 år en del omkring, en tid var han i Aalborg, hvorfra han 15. maj 1836 rejste til Lille Binderup, hvor hans moder og stedfader boede. Samme år, den 19. november, giftede han sig i Vinkel Kirke nær Viborg med Karoline Kirstine Støttrup, født 5. december 1811 i Viborg Sdr. Sogn, datter af købmand Hans Støttrup og Elen Nielsdatter.

Karoline Kirstine Støttrups fader døde 5. maj 1816, og enken giftede sig med Mads Sørensen i Tromholdt og flyttede til Vinkel. Karoline Kirstine Støttrup tog efter vielsen med til Lille Binderup og godt et års tid senere, den 10. april 1838, rejste de derfra tilbage til hendes hjemegn, nemlig til Rind sogn ved Viborg. Samme år, den 11. august, derfra til Bruunshåb i Asmild sogn, og året efter, den 30. november 1839, fødtes her sønnen Mads Sørensen Klysner – opkaldt efter hustruens stedfader. Væverhåndværket – som han havde lært i tugthuset – sørgede for familiens udkomme, og de steder, hvor han havde været, havde man kun godt at sige om ham. Fra Bruunshåb gik turen til Fiskbæk sogn, hvor Klysners kone – nu uddannet jordemoder – havde fået arbejde, og en lang årrække herefter var jordemoderboligen i Fiskbæk by rammen om familien, der forøgedes med yderligere 2 medlemmer, nemlig døtrene Frederikke Marie, født 20. marts 1843, og Ane, født 29. marts 1848. For Klysner selv var hovedbeskæftigelsen stadig væveriet, omend han ind imellem var vikar for degnen og gjorde god fyldest i dette job, og selv følte han sig langt mere på rette plads med dette arbejde. Han havde tillige en god del mekanisk snilde, og sidst, men ikke mindst, skrev han lejlighedsdigte, ligesom hans male- og tegnefærdigheder – nu, modsat hvad der tidligere havde været tilfældet, på helt legal vis gav sig udslag i sirlige vægprydelser i klare og rene farver.

I 1852 blev distriktsjordemoderembedet i Tånum sogn ledigt. Dette søgte og fik Klysners hustru, og 15. september flyttede familien fra Fiskbæk til Tånum.

Klysner var fortsat beskæftiget med væveriet, men nu også til tider konstitueret som lærer i ikke alt for eftertragtede stillinger. Fast ansættelse kunne det ikke blive til på grund af hans ungdoms letsindighed og deraf følgende straf, hvis eftervirkninger fratog ham den mulighed og dermed en livsbane alene som lærer, hvad hans evner og ungdoms lærdom ellers givet havde berettiget ham til. Han opnåede dog at være 2½ år som andenlærer og kirkesanger i Bjærgegrav, ligeledes var han hele 4½ år lærer i Helstrup, før fast ansættelse af en ny lærer i dette embede 1863 tvang ham tilbage til Tånum og sit gamle håndværk.

Denne nye lærer i Helstrup var Evald Tang Kristensen, og han fortæller i sine erindringer om Johannes Klysner, som han så første gang 4. påskedag 1863, hvor han sad rejseklar i klassestuen i Helstrup skole, idet han var opsagt til fraflytning, så snart den nye lærer ankom. Senere kom han på besøg i Helstrup et par gange, og fortalte her om sig selv og om faderens alt for tidlige død, der forhindrede ham i at komme på seminariet (den egentlige årsag kom han ikke selv ind på, men var alligevel velkendt), ligeledes fortalte han, at han længtes tilbage til Helstrup og sin lærergerning der. Det lå ligesom i luften, at forholdet til hustruen ikke var det allerbedste, hvilket bl.a. gav sig udslag i, at han pånyt ledte efter et vikariat som lærer, hvilket dog ikke var lykkedes.

Tang Kristensen beretter videre, at Klysner havde været særdeles vellidt af beboerne i Helstrup, ligeledes at han havde været en habil lærer, der skrev ret fejlfrit, og at han var en dygtig digter og tegner. Al hans fritid (og, sagde man, noget af skoletiden med) var gået med fremstilling af bryllups- og ligvers, der smukt forarbejdede prydede folks vægge og havde indbragt ham en ikke ringe ekstraindtægt.

Klysner forsøgte at komme fortiden til livs. Han søgte således sidst i 1860'erne om æresoprejsning, men opnåede vist aldrig at få denne begunstigelse.

Han døde af tæring 73 år gammel 11. maj 1882 i Hornbæk ved Randers, og dødsindførslen anfører ham som værende gift og væver. Hans hustru dør sammesteds 18. december 1885 som pensioneret jordemoder. Begge ligger begravet på Tånum Kirkegård.

Kadrejertegneren Johannes Klysner

Som nævnt i forordet er kadrejertegningen eller skibsportrættet en speciel genre inden for 1800-tallets „naive" folkekunst.

En kadrejertegner har ikke haft frie hænder i kunstnerisk henseende. Dels er der i de allerfleste tilfælde udpræget tale om bestillingsarbejder, dels stilledes der meget strenge krav til billedets form og indhold. Desuden var det et ufravigeligt krav, at det afbildede fartøj var gengivet pinligt korrekt, alle detaljer i skrog, rigning, sejlføring, farver o.s.v. skulle svare ganske nøje til virkeligheden. Bestillerne var nemlig menneskene bag skibene, søfolkene og rederne, og de ønskede at se deres skib, som det virkeligt så ud.

Og normen skulle holdes. Skibet skulle vises to gange på billedet, dels set direkte fra siden, helst med alle sejl sat og enten sejlende mod højre eller venstre, retningen var dog mindre væsentligt, dels skulle skibet vises i en mindre udgave, gerne set agterfra på den ene eller anden side af hovedmotivet. Her ud over skulle der være himmel og hav og i overgangen mellem disse en landtoning, helst med et slot eller lignende inde på kysten. Dette slot måtte gerne være Kronborg også selv om skibet var tegnet ved Hjarbæk eller Randers Fjord. Der måtte endvidere gerne helt i baggrunden være konturerne af en råsejler eller et dampskib eller måske begge dele.

Endelig, og det var meget vigtigt, skulle der i billedets underkant være anført skibets type, navn, hjemsted og fører. Denne undertekst skulle helst være kunstfærdigt udført, nærmest kalligrafisk.

De fleste kadrejertegninger blev udført i tusch og vandfarve på papir. De kunstneriske udfoldelsesmuligheder lå således i himmel, hav og landtoning, men ofte arbejdede kadrejertegneren under et stort tidspres. Skibet skulle tegnes under et havneophold, der ganske vist var længere dengang end nu, og tegningen skulle gerne være leveret

ved afsejlingen. Det fortælles ligefrem, at „kunstnerne" på forhånd tegnede baggrunden, for derefter, når en bestilling indløb, at udfylde med det aktuelle skib.

De fleste kadrejertegnere var folk med nær kontakt til søen. Der kunne være tale om søfolk, havnefogeder, lodser eller toldbetjente, i hvert fald mennesker, som var vant til at se skibe og havde et indgående kendskab til detaljer i rigning o.s.v.

Her viser Johannes Klysner sig igen at være lidt utraditionel, for med mindre der er et hul i vor viden om ham, er der ingen direkte maritime relationer, ud over at han har boet steder, hvor der har været anløb af skibe, nemlig ved Hjarbæk, ved Randers og i Aalborg.

Alligevel er hans skibstegninger „ægte". De opfylder de traditionelle normer, og er pinligt nøjagtigt udført, også i detaljerne.

Der er nok kun én forklaring.

Han har været en usædvanligt dygtig iagttager og, som Rørsig udtrykker det: „Et geni til at tegne".

Man kunne fristes til at sige om Klysners skibsbilleder som Tang Kristensen sagde om de bryllups- og ligvers han havde set på væggene i folks stuer:

> „De var altid udmærket smukt lavede og prændede, jeg har aldrig set så smukke tegninger af den slags, uagtet jeg dog har set mange".

Jagten, ANE KIRSTINE af Løgstøer
ført af Skpr: P. H. Danielsen

Tegnet af J. Klysner d. 26/4 1847
Original: Limfjordsmuseet, Løgstør

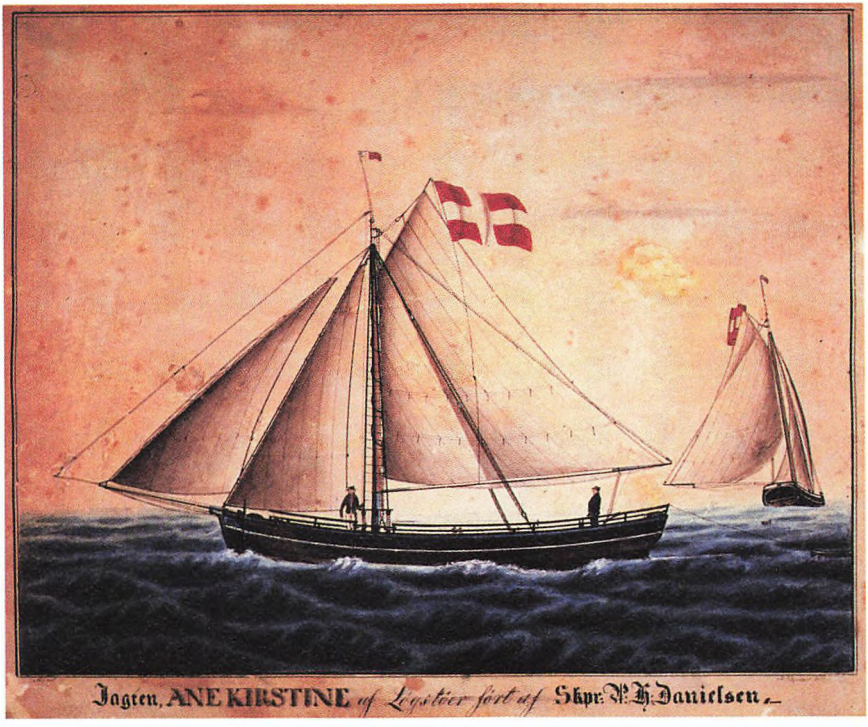

Jagten, ANE KIRSTINE af Løgstør ført af Skpr. P. H. Danielsen.

Jagten, MARIE CHRISTINE ELISABET af Løgstøer
ført af Skpr: L. C. Sund

Tegnet af J. Klysner i Fiskbek d. 22. august 1849
Original: Privateje

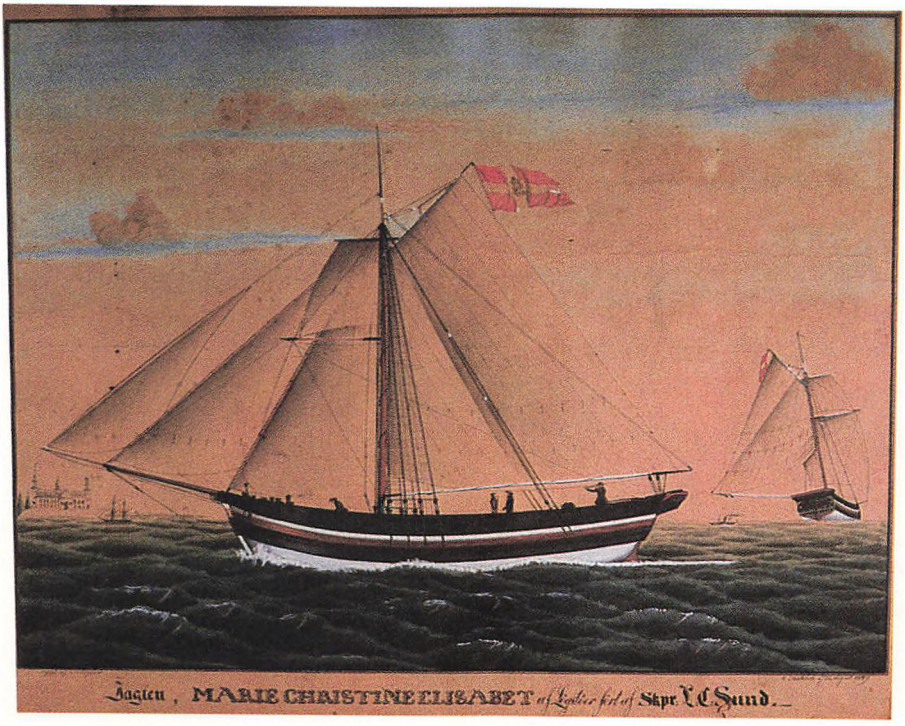
Jagten, MARIE CHRISTINE ELISABET af Ligter fort af Skpr. L. C. Sund.

Jagten, JOHANNE MARIE af Løgstøer
ført af SKIPP Rs. Danielsen

Tegnet af J. Klysner i Fiskbek d. 20. september 1849
Original: Limfjordsmuseet, Løgstør

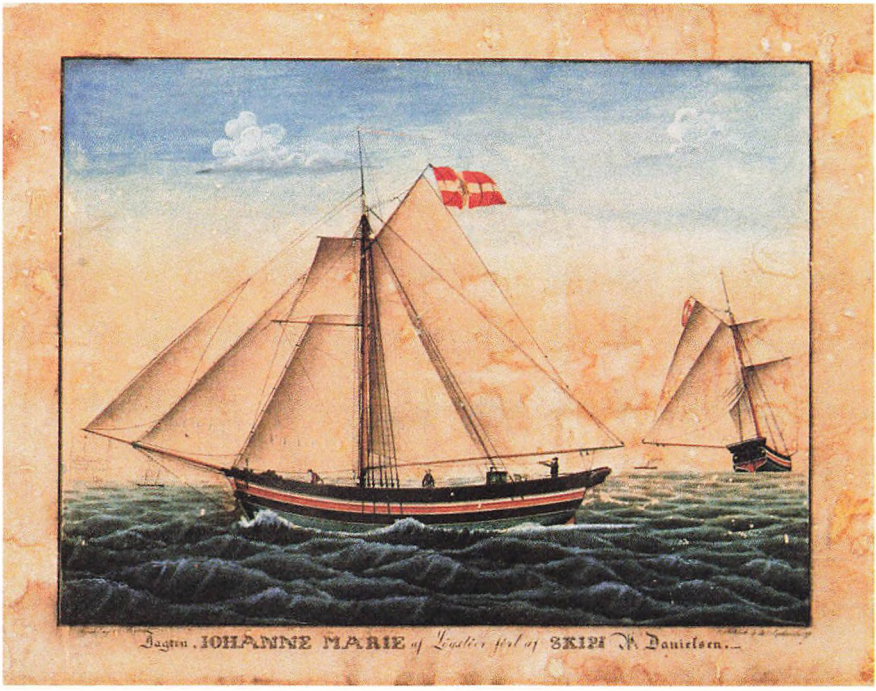

Dagten. IOHANNE MARIE af Lyngsten fort af SKIPI N. Danielsen.

Jagten, DORTHEA af Løgstøer
ført af Skpr: A. M. Schjønning

Tegnet af J. Klysner i Fiskbek d. 12. august 1850
Original: Privateje

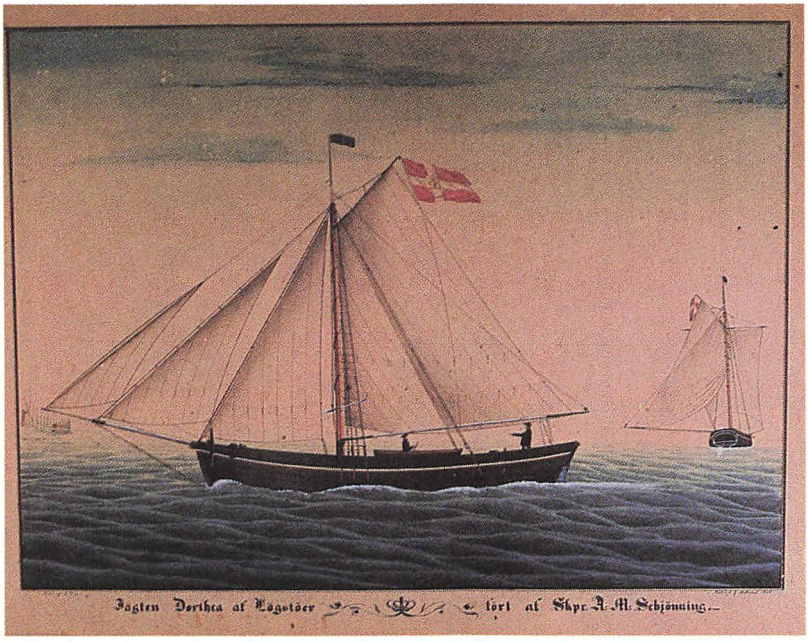

Jagten Dorthea af Lögstöer ☙ ☙ ☙ ☙ fört af Skpr. A. M. Schjönning.

Galeasen, DORTHEA FREDERIKKE af Struer
ført af Captajn J. M. Hansen, Fanøe

Tegnet af J. Klysner 1851 i Struer
Original: Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg

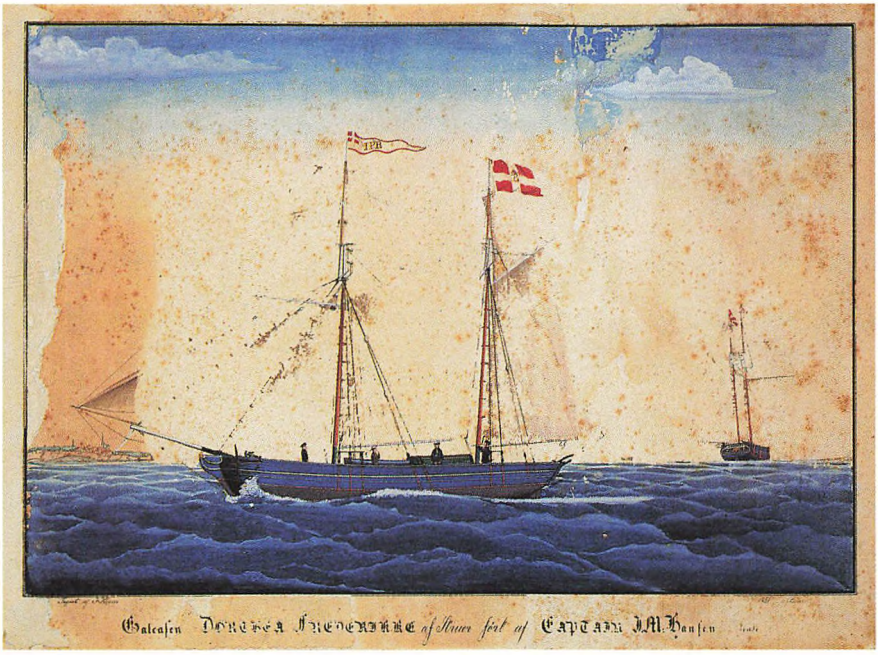

Galeasen Dorothea Ingemanne af Skuer ført af Captain J.M. Hansen

Sluppen, MAGNETEN af Svinøer
ført af Captajn H. C. Uldriksen

Tegnet af J. Klysner d. 21. marts 1852
Original: Mandal Bymuseum – Bessesens Samlinger, Norge

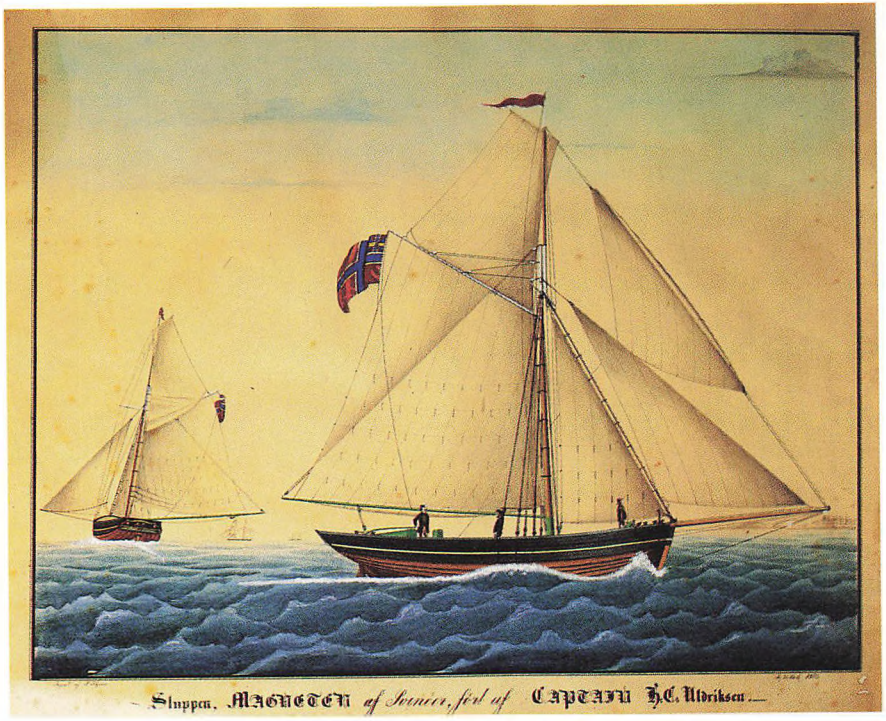
Sluppen, MAGNETEN af Svinör, förd af CAPTAIN H.C. Ulriksen

Sluppen, RAKETTEN af Svinøer
ført af Captajn T. Villumsen

Tegnet af J. Klysner d. 17/4 52
Original: Mandal Bymuseum – Bessesens Samlinger, Norge

Sluppen RAKETTEN af Svinöen, ført af CAPTAIN T. Villumsen.

Jagten, JOHANNE af Hjarbek
ført af Skipper I. P. Sørensen

Tegnet af J. Klysner d. 16/7 1852
Original: Privateje

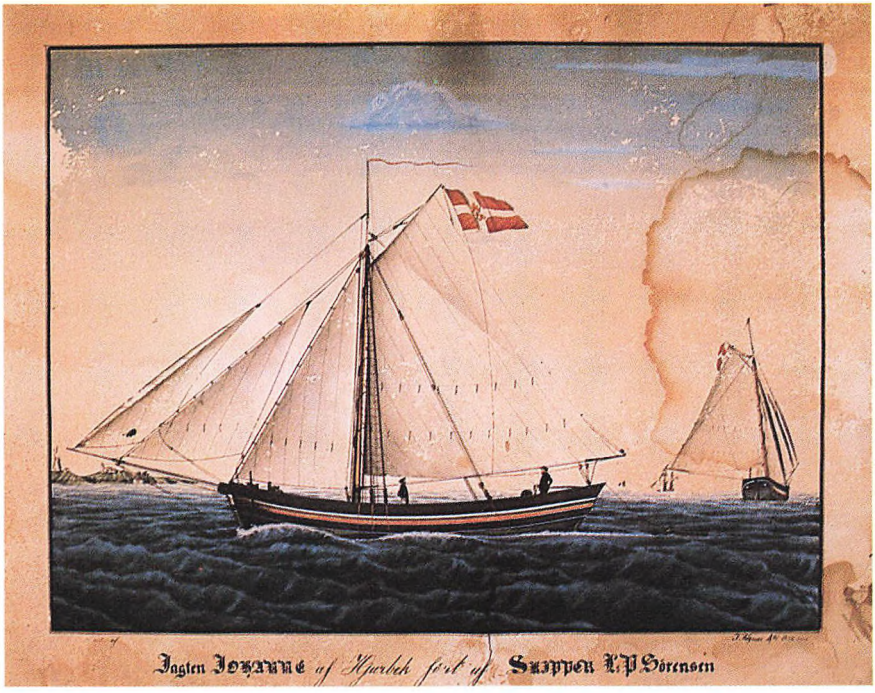

Jagten Johanne af Kjøbek ført af Skipper L.P Sörensen

Galleasen, FLORA af Nykjøbing
ført af Capitain J. Mathisen af Sønderhoe

Tegnet af J. Klysner i Fiskbek d. 7/12 1852
Original: Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg

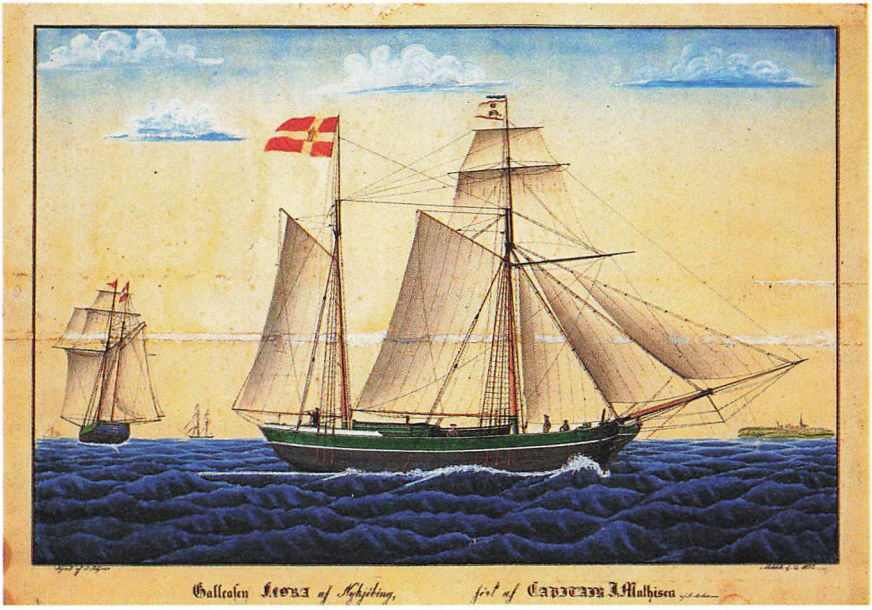

Galleasen Leona af Nykjøbing, ført af Captain J. Mathisen

Skonnerten, ROSALIE af Aarhuus
ført af Capitain N. H. Svarrer

Tegnet af J. Klysner i Thaanum den 15. juni 1853
Original: Købstadmuseet „Den gamle By", Århus

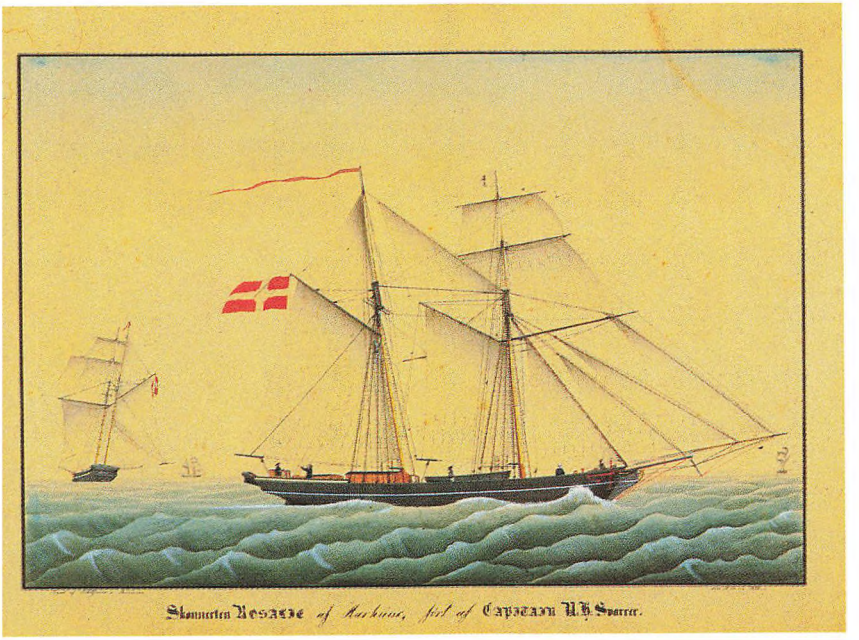

Skonnerten Rosalie af Marhaue, fort af Capitain U.H. Sparrer.

Jagten, ANNA CATRINE af Randers
ført af skipper M. J. Kolster af Fanøe

Tegnet af J. Klysner i Taanum pr. Randers d. 24/6 1854
Original: Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg

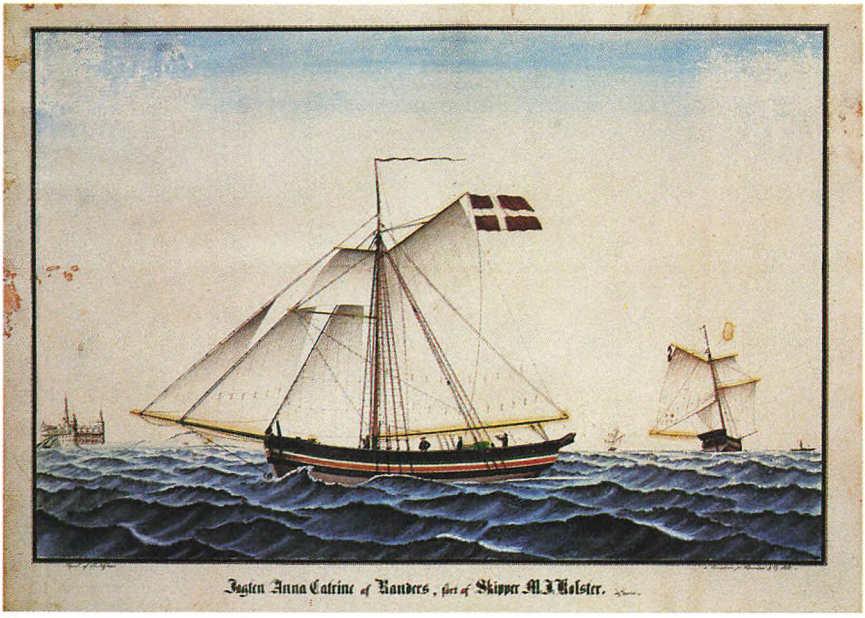

Jagten Anna Catrine of Randers, fort of Skipper M. J. Holster.

Galeasen, KAREN BOTHILDE af Sønderhoe
ført af capitain M. J. Knudsen

Tegnet af J. Klysner Taanum pr. Randers d. 23. september 1856
Original: Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg

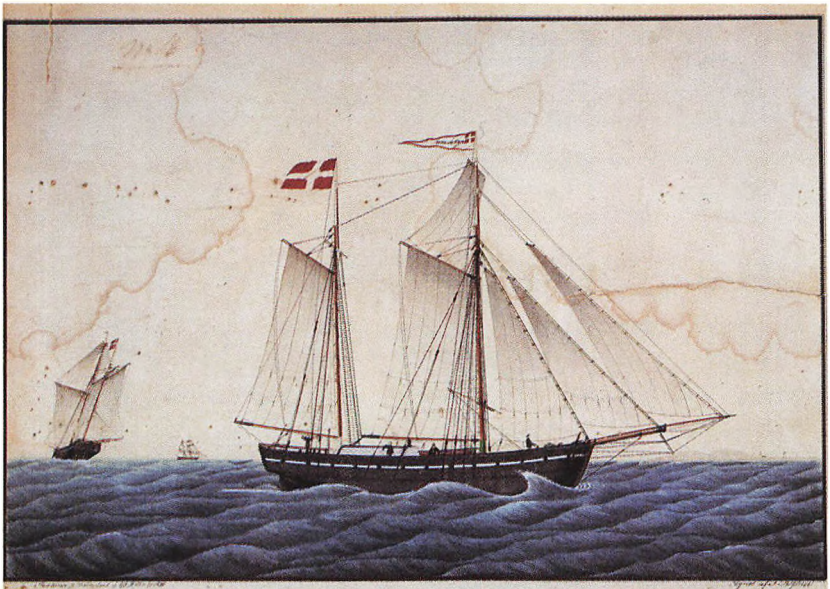

Galeaſen Karen Bothilde af Sønderhoe, ført af Capitain M. J. Knudſen

Anvendt kildemateriale

Utrykte kilder
(udover respektive sognes kirkebøger med tilhørende af- og tilgangslister, folketællinger og lægdsruller).
Forkortelser: LA. Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg.
RA. Rigsarkivet, København.
Hellum-Hindsted herreders politprtk. 1828-29 (LA)
Viborg landsoverrets domprtk. 1829-31 (LA)
Højesteretsdom af 8. april 1831, sag nr. 100 (RA)
Viborg Tugthus prtk. over fanger 1779-1835, nr. 3268 (LA)
Viborg Tugthus, sager vedr. fangerne, akt. nr. 3268 (LA)
Viborg Tugthus, arbejdsbøger for fangerne 1831-34 (LA)
Hjørring amt. Journalsager B, justitssager 1821 (LA)
P. M. Rørsigs saml. Optegnelser ordnede efter lokaliteter V (LA)
Båndoptagelse med Niels Christian Smidt Jensen, Kvols. (8. marts 1972, Limfjordsmuseet/Henrik Hvass).

Trykte kilder
Evald Tang Kristensen: Minder og optegnelser. Forfatterens forlag 1923.
Samlinger til jysk historie og topografi, 4.r., V bd., s. 93ff af S. Vestergaard Nielsen.
Christian Pedersen: Fra Hjarbæk Havns og Kvols Brygges storhedstid. Viborg Stifts Folkeblad, december 1930.
S. Vestergard Nielsen: Himmerlandske Landsbykunstnere, et par mærkelige livsskæbner fra en svunden tid. Dagbladet Himmerland 1934.
P. Bugge Vegger: En besynderlig Livsskæbne. Randers Amtsavis, 17. december 1943.
S. Vestergaard Nielsen: En vise om korvetten Galatheas jordomsej-

ling. I festskrift til museumsforstander H. P. Hansen. Rosenkilde og Baggers Forlag 1949.
F. Holm-Petersen: Skibsportrætmalere. Skandinavisk Bogforlag 1967.
De næsten ukendte. Skilderier fra 1800-årene. Dansk kulturhistorisk Museumsforening 1971.
Johs. E. Tang Kristensen: Rasmus Henrik Kruse. Naturmaler og antikvar. Lademann 1979.
Dorthe Falcon Møller, Jens Lorentzen og Anders Monrad Møller: Niels Truslew – Skibe i Søen 1805. Høst & Søns Forlag 1979.
Morten Gøthche: Sluppen Ruth. I Maritim Kontakt I. Kontaktudvalget for dansk maritim historie - og samfundsforskning 1980.
Hanne Poulsen: Skibsportrætter. Morgenavisen Jyllands-Posten, 17. december 1983 og 11. februar 1984.